

Неорганічна хімія

Роман Гладішевський

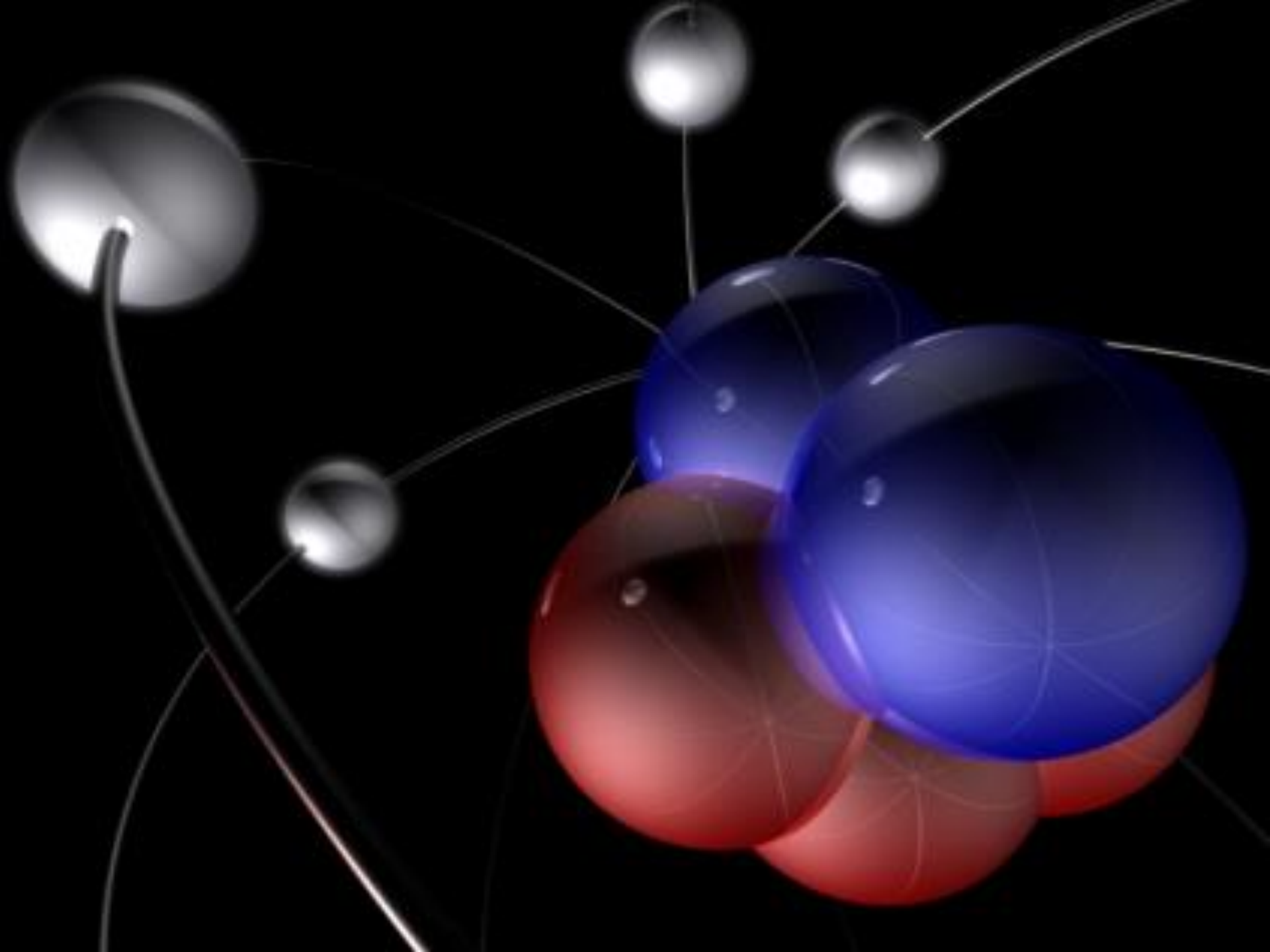

кафедра неорганічної хімії

*Львівський національний університет
імені Івана Франка*

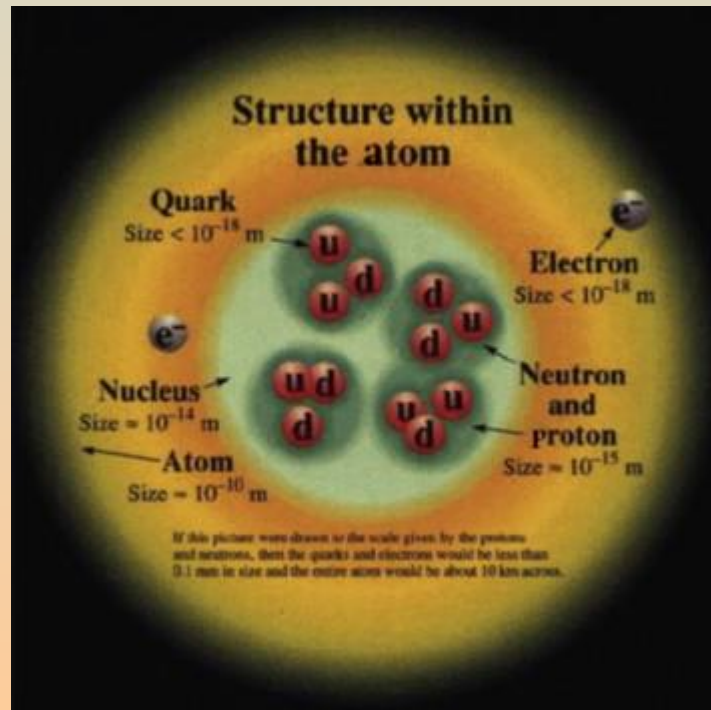

Тема 26.
Атомні ядра.

Атом – це мікросистема взаємодіючих частинок, яка складається з двох частин з протилежними зарядами – ядра та електронної оболонки.

Атомне ядро – позитивно заряджена центральна частина атома, в якій зосереджена майже вся його маса. Ядра складаються з протонів і нейтронів, які є різними станами однієї частинки – нуклона.

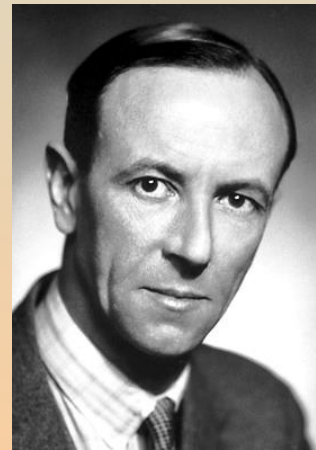
Протон (p) – стабільна елементарна частинка з позитивним електричним зарядом $q = 1,602 \cdot 10^{-19}$ Кл, масою спокою $m_p = 1,673 \cdot 10^{-24}$ г, відносною атомною масою $A_r = 1,00728$ а.о.м. ($1836,1 m_e$), спіном $s = 1/2$ та магнітним моментом $\mu_p = 2,793 \mu_N$.

$\bar{e} = 1,602 \cdot 10^{-19}$ Кл, $m_e = 9,109 \cdot 10^{-28}$ г, $1/1837$ маси атома Н)

Нейтрон (n) – електрично нейтральна елементарна частинка з $m_n = 1,675 \cdot 10^{-24}$ г, $A_r = 1,00867$ а.о.м. ($1838,6 m_e$), $s = 1/2$ і $\mu_n = 1,913 \mu_N$ ($n = p^+ + e^- + \bar{\nu}_e$).

Ернест Резерфорд
1871-1937

Джеймс Чедвік
1891-1974

Протонно-нейтронна модель ядра

Розмір ядра залежить від кількості нуклонів, що в ньому містяться ($r = 1,33 \cdot 10^{-13} \sqrt[3]{A}$ см, $\rho = 1,4 \cdot 10^{14}$ г/см³). Загальне число протонів і нейтронів дорівнює цілочисловому, округленому значенню атомної маси, яке називають масовим, або нуклонним числом:

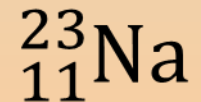
$$A = Z + N.$$

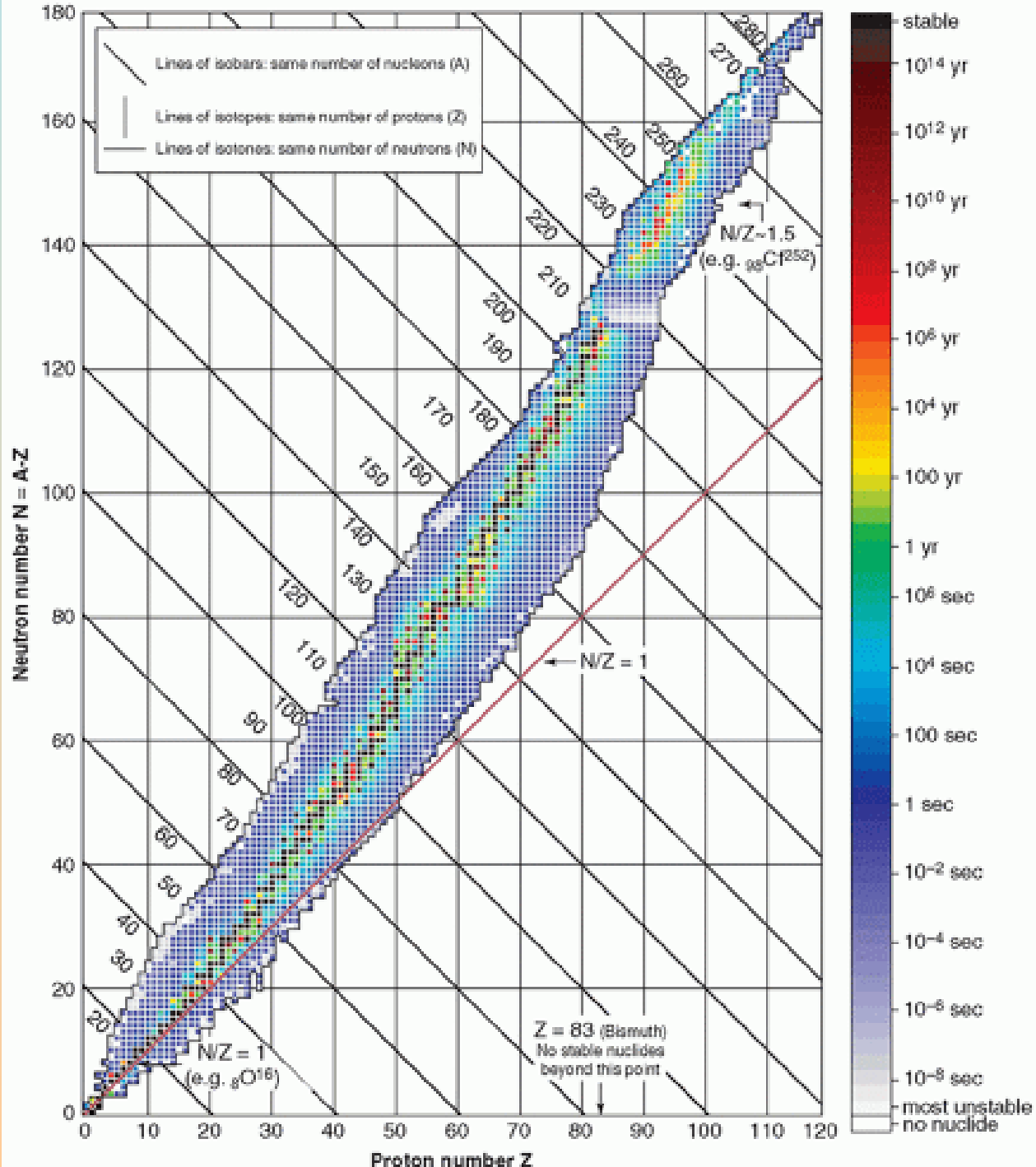
Кількість протонів у ядрі характеризує його заряд і дорівнює порядковому номеру хімічного елемента, або протонному числу (Z), а кількість нейтронів (N) відповідає різниці $A - Z$.

Нуклонне й протонне числа позначають відповідними верхнім і нижнім індексами зліва від символу елемента.

Вернер Гейзенберг
1901-1976

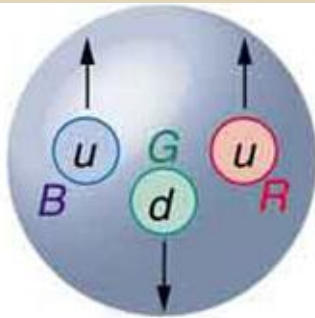

Маррі Гелл-Ман
1929-2019

Три покоління
матерії (ферміони)

	I	II	III	
маса спокою→	2.4 MeV	1.27 GeV	171.2 GeV	0
електричний заряд→	$\frac{2}{3}$	$\frac{2}{3}$	$\frac{2}{3}$	0
спін→	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$	1
назва→	верхній	зачарований	істинний	фотон
	u	c	t	γ
	Кварки			
	4.8 MeV	104 MeV	4.2 GeV	0
	$-\frac{1}{3}$	$-\frac{1}{3}$	$-\frac{1}{3}$	0
	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$	1
	нижній	дивний	чарівний	глюон
	d	s	b	g
	<2.2 eV	<0.17 MeV	<15.5 MeV	91.2 GeV
	0	0	0	0
	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$	1
	електронне нейтрино	мюонне нейтрино	тау- нейтрино	Z-бозон
	ν_e	ν_μ	ν_τ	Z^0
	0.511 MeV	105.7 MeV	1.777 GeV	80.4 GeV
	-1	-1	-1	± 1
	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$	1
	електрон	мюон	тау	W-бозон
	e	μ	τ	$W^\pm$
	Лептони			

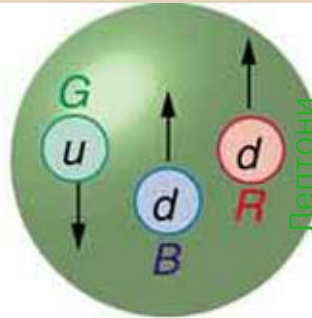
Калібрувальні бозони
(переносники взаємодії)

Proton

Spin $\frac{1}{2} + \frac{1}{2} - \frac{1}{2} = \frac{1}{2}$

Charge $+\frac{2}{3} + \frac{2}{3} - \frac{1}{3} = 1$

Neutron

Spin $-\frac{1}{2} + \frac{1}{2} + \frac{1}{2} = \frac{1}{2}$

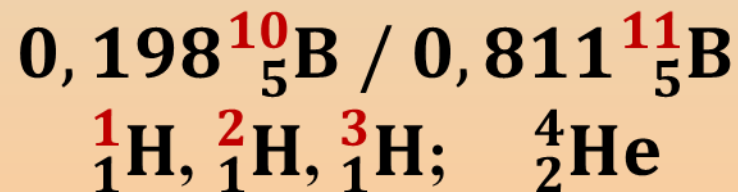
Charge $+\frac{2}{3} - \frac{1}{3} - \frac{1}{3} = 0$

Ядра всіх атомів певного елемента мають однакову кількість протонів. Вид ядер і атомів з певною кількістю протонів і нейтронів називають нуклідом.

Ізотопи – нукліди одного й того ж елемента, що відрізняються кількістю нейтронів (${}_{20}^{40}\text{Ca}$, ${}_{20}^{42}\text{Ca}$).

Ізобари – атоми з різною кількістю протонів і нейтронів, але з однаковим нуклонним числом (${}_{19}^{40}\text{K}$, ${}_{20}^{40}\text{Ca}$).

Ізотони – атоми з однаковою кількістю нейтронів, але з різною кількістю протонів (${}_{56}^{138}\text{Ba}$, ${}_{57}^{139}\text{La}$).

Маса ядра завжди менша від суми мас нуклонів, з яких воно утворене, на величину, яку називають дефектом маси.

$$m({}_2^4\text{He}) = 4,001506 \text{ а.о.м.}$$

$$m(2p+2n) = 4,031882 \text{ а.о.м.}$$

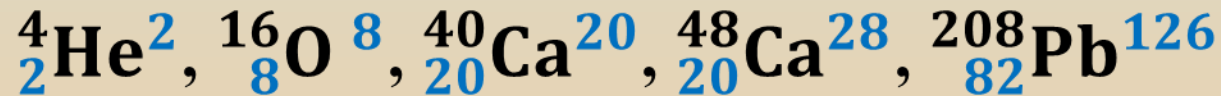
$$\text{дефект маси} = 0,030376 \text{ а.о.м.} \quad \rightarrow 3 \cdot 10^{-2} \text{ г/моль ядер}$$

$$\rightarrow 28,26 \text{ MeV}$$

Моделі структур ядер

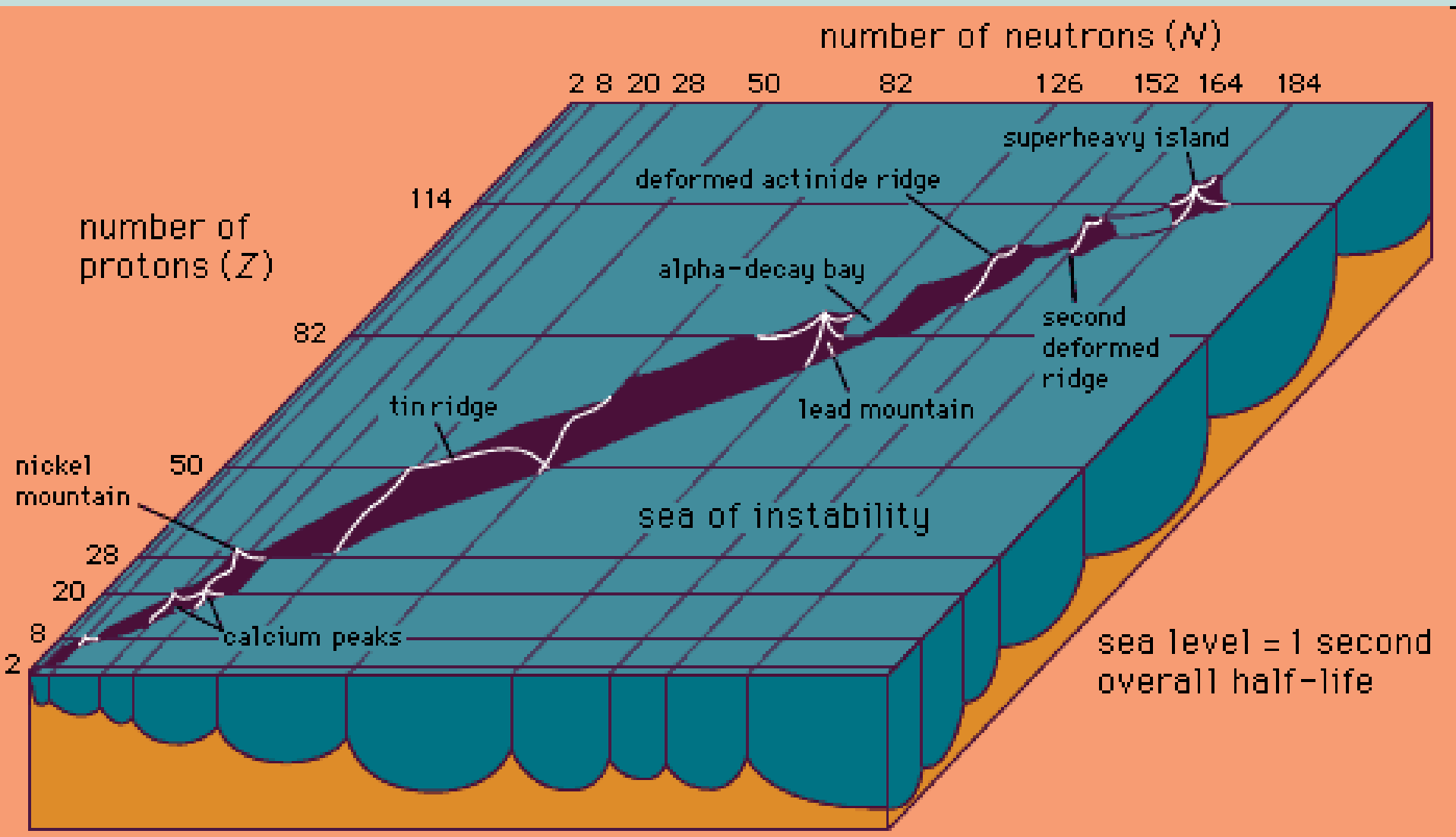
Модель оболонкової структури ядер: протони та нейтрони заповнюють ядерні шари подібно до електронів на енергетичних рівнях атомів. Особливо стійкими є ядра з цілком заповненими шарами, яким відповідають магічні числа:

2, 8, 20, 28, 50, 82, 126.

Краплинна модель: ядро розглядають як краплину рідини, що містить менші краплинки.

Узагальнена модель ядра є синтезом двох попередніх.

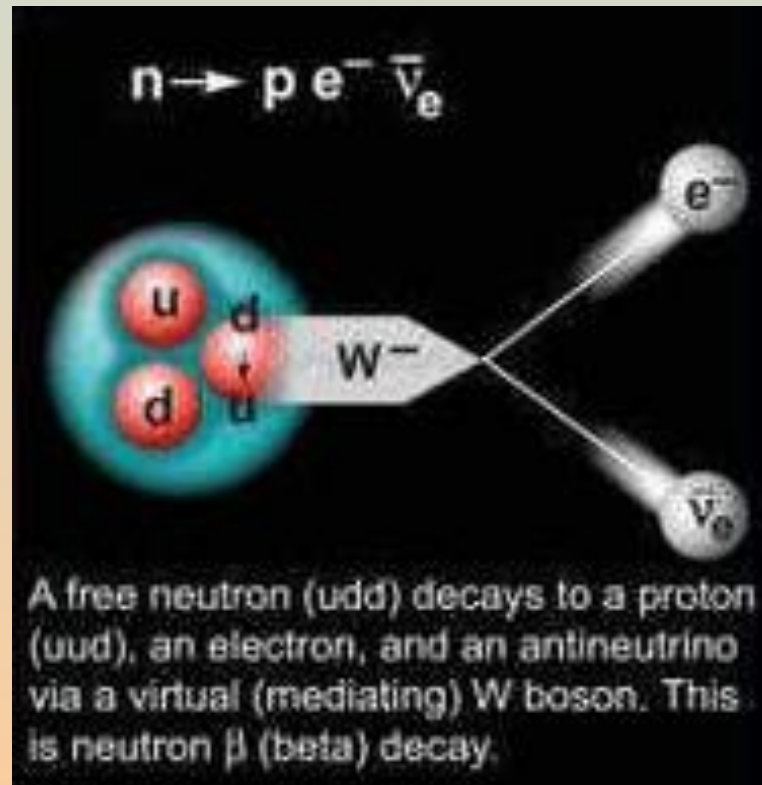
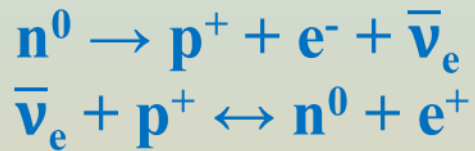
number of protons
(type of element) ↑

8						¹³ O	¹⁴ O	¹⁵ O	¹⁶ O	¹⁷ O	¹⁸ O	¹⁹ O	²⁰ O	²¹ O	²² O	²³ O	²⁴ O
7						¹² N	¹³ N	¹⁴ N	¹⁵ N	¹⁶ N	¹⁷ N	¹⁸ N	¹⁹ N	²⁰ N	²¹ N	²² N	²³ N
6				⁹ C	¹⁰ C	¹¹ C	¹² C	¹³ C	¹⁴ C	¹⁵ C	¹⁶ C	¹⁷ C	¹⁸ C	¹⁹ C	²⁰ C		²² C
5				⁸ B		¹⁰ B	¹¹ B	¹² B	¹³ B	¹⁴ B	¹⁵ B		¹⁷ B		¹⁹ B		
4				⁷ Be		⁹ Be	¹⁰ Be	¹¹ Be	¹² Be		¹⁴ Be						
3				⁶ Li	⁷ Li	⁸ Li	⁹ Li		¹¹ Li								
2		³ He	⁴ He		⁶ He		⁸ He		¹⁰ He								
1	¹ H	² H	³ H	⁴ H													
0		n															
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16

number of neutrons →
(type of isotope)

Proton + Neutron Element	■	naturally-occurring stable nuclei (stable nuclei)
	□	unstable nuclei (radioisotopes)
	■	Nucleus discovered at RIKEN

Нейтрино (ν_e) і антинейтрино ($\bar{\nu}_e$) – елементарні частинки з масою спокою $< 1/2000 m_e$, відрізняються між собою орієнтацією спінів.

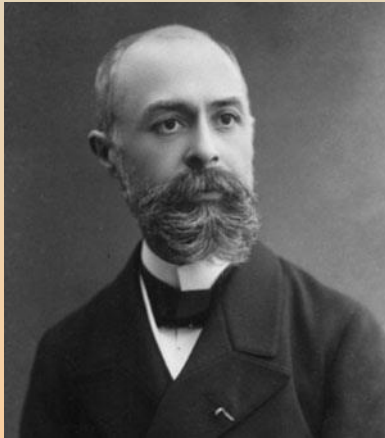
Радіоактивність

Резерфорд, Содді, 1903

Радіоактивність – самочинне перетворення нестійких ядер атомів одного хімічного елемента в ядра атомів іншого елемента, яке супроводжується випусканням елементарних частинок або ядер.

Природну радіоактивність виявляють ядра елементів, що існують у природі.

Штучна радіоактивність зумовлена штучно добутими атомними ядрами.

Антуан Анрі Беккерель
1852-1908

Ірен і Фредерік Жоліо-Кюрі
1897-1956, 1900-1958

Ядра атомів стійкі тільки при співвідношенні $n/p = 1,1-1,2$. Усі елементи, що розміщені у періодичній системі після Ві, а також Тс і Рт є радіоактивними. Стійкість ядер можна охарактеризувати параметром Бора – значенням співвідношення Z^2/A . Якщо це співвідношення більше ніж 33, то ядро нестійке.

Швидкість радіоактивного розпаду залежить тільки від виду ядер та їх кількості. Основний закон радіоактивності виражається кінетичним рівнянням першого порядку

$$dN/dt = -\lambda N,$$

де dN/dt – кількість ядер, що розпалися за одиницю часу (швидкість розпаду), λ – константа радіоактивного розпаду, N – кількість ядер, які не розпалися до моменту часу t із загальної початкової кількості ядер (N_0).

$$N = N_0 \cdot e^{-\lambda t}$$

Для характеристики швидкості розпаду вказують час розпаду, протягом якого кількість ядер зменшиться вдвічі – період піврозпаду $t_{1/2}$

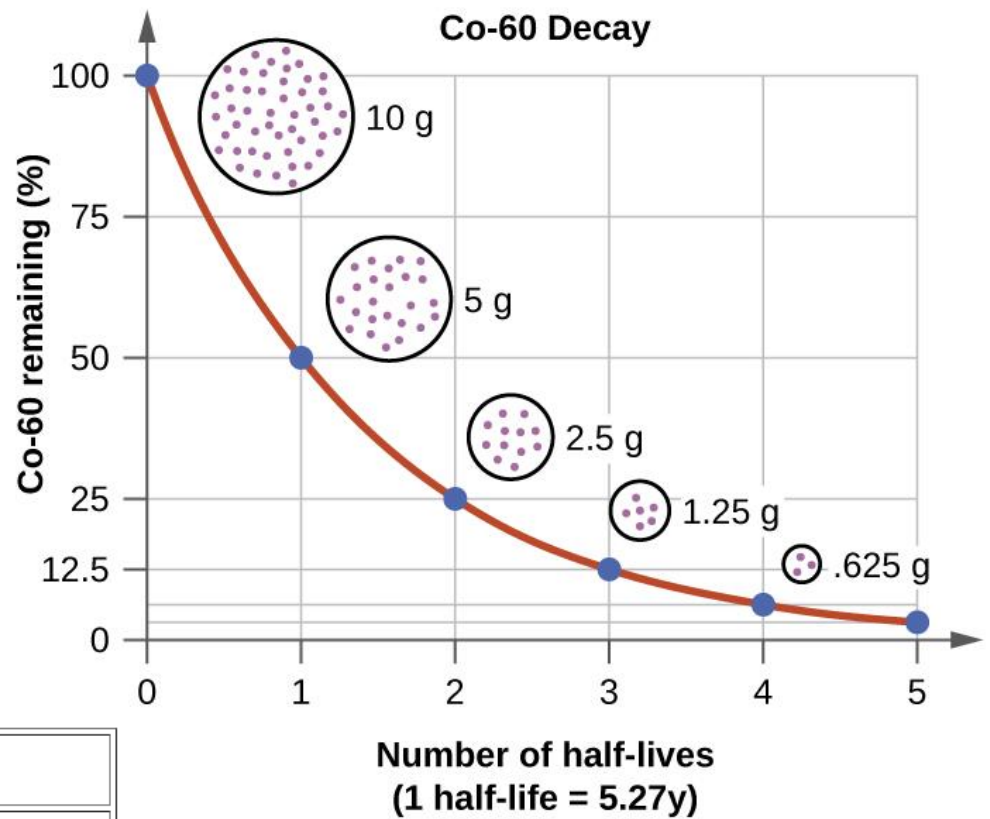
$$N_0/2 = N_0 \cdot e^{-\lambda t} ; \lambda t_{1/2} = \ln 2 = 0,693$$

чим менший період піврозпаду, тим більша константа розпаду.

Межі періоду піврозпаду різних радіоактивних нуклідів: від 10^{10} р. до 10^{-11} с.

Кількість розпадів на одиницю часу називають активністю даного виду ядер. Одиницею активності нукліда, яка дорівнює одному розпаду за секунду, є беккерель.

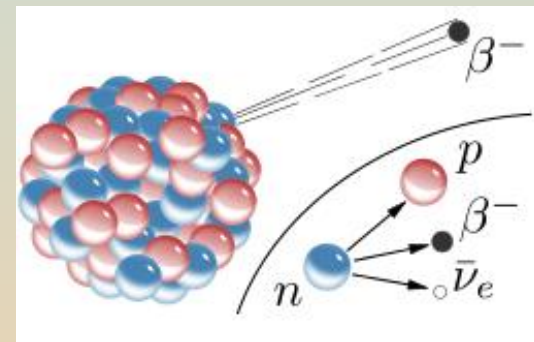
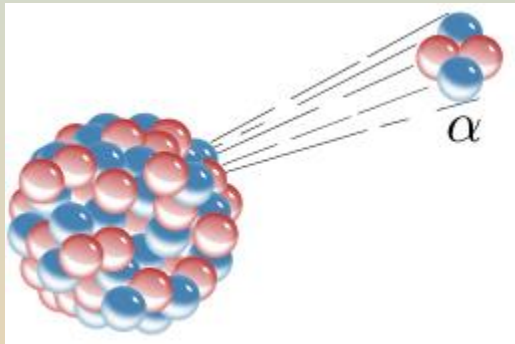
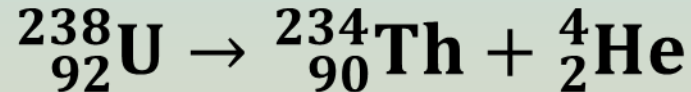
$$1 \text{ Кі} = 3,7 \cdot 10^{10} \text{ Бк}$$

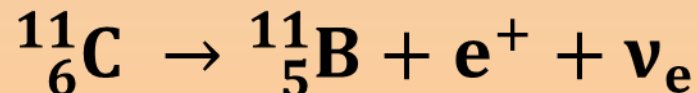
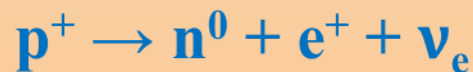
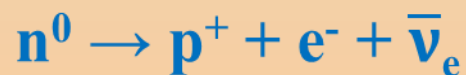
<u>Radioisotope</u>	<u>Half-life</u>
Polonium-215	0.0018 seconds
Bismuth-212	60.5 seconds
Sodium-24	15 hours
Iodine-131	8.07 days
Cobalt-60	5.26 years
Radium-226	1600 years
Uranium-238	4.5 billion years

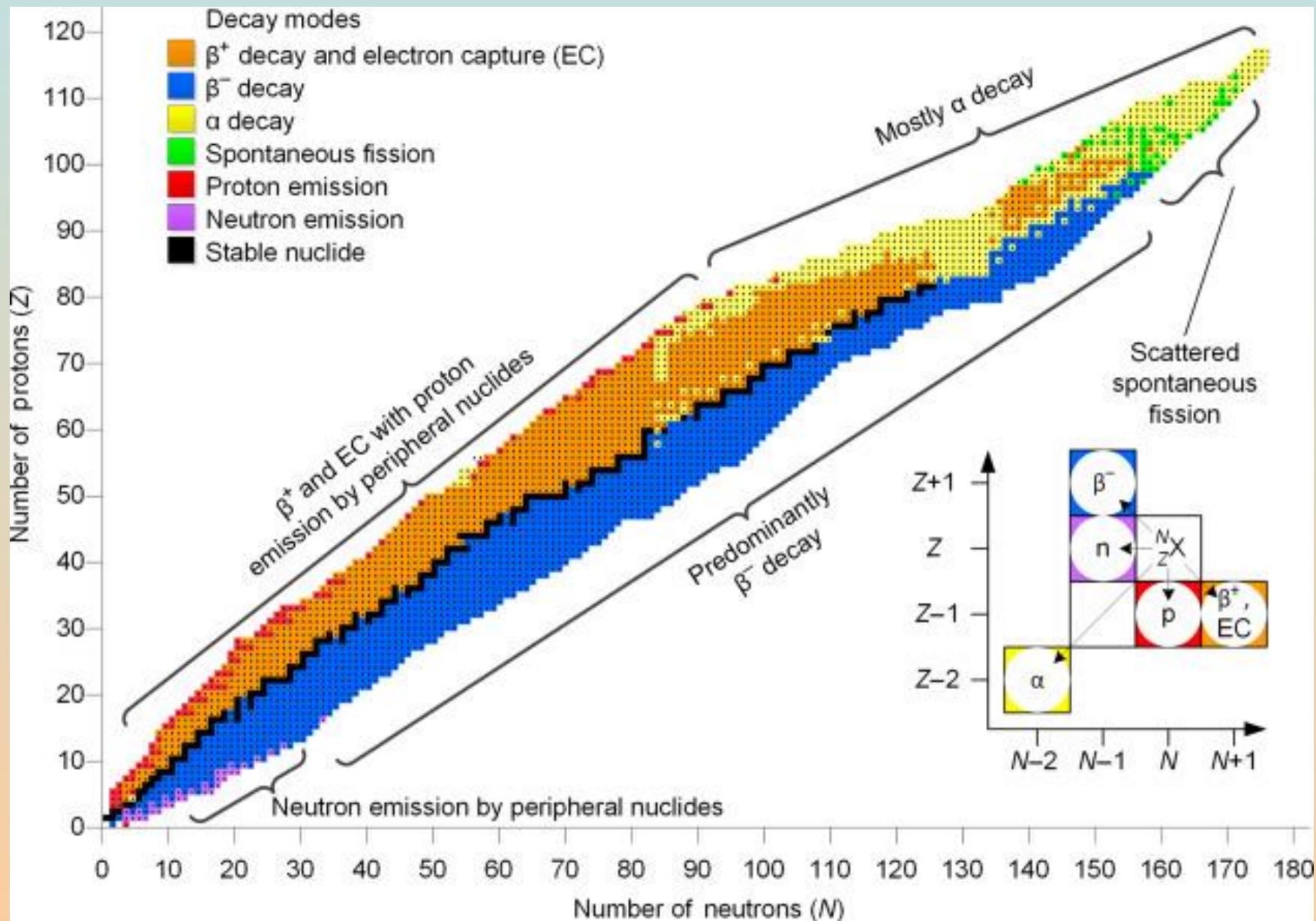
Ядерні перетворення

α -розпад – ядро атома випускає α -частинку, тобто ядро Гелію.

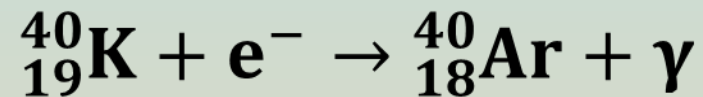

β -розпад – ядро випускає електрон (електронний, або β^- -розпад), позитрон (позитронний, або β^+ -розпад) чи захоплює орбітальний електрон.

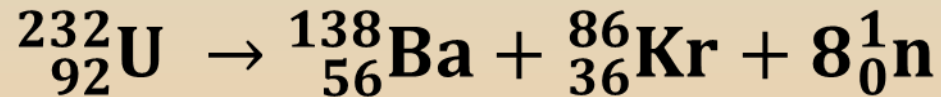

Захоплення електронів

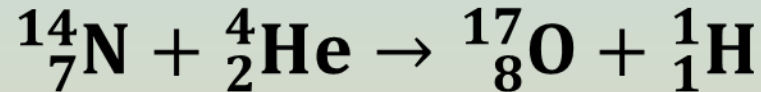

Спонтанний поділ ядер

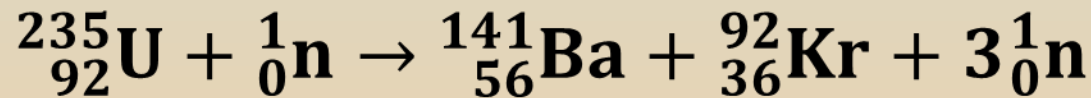

Ядерні реакції

Резерфорд, 1903

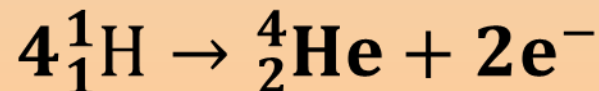

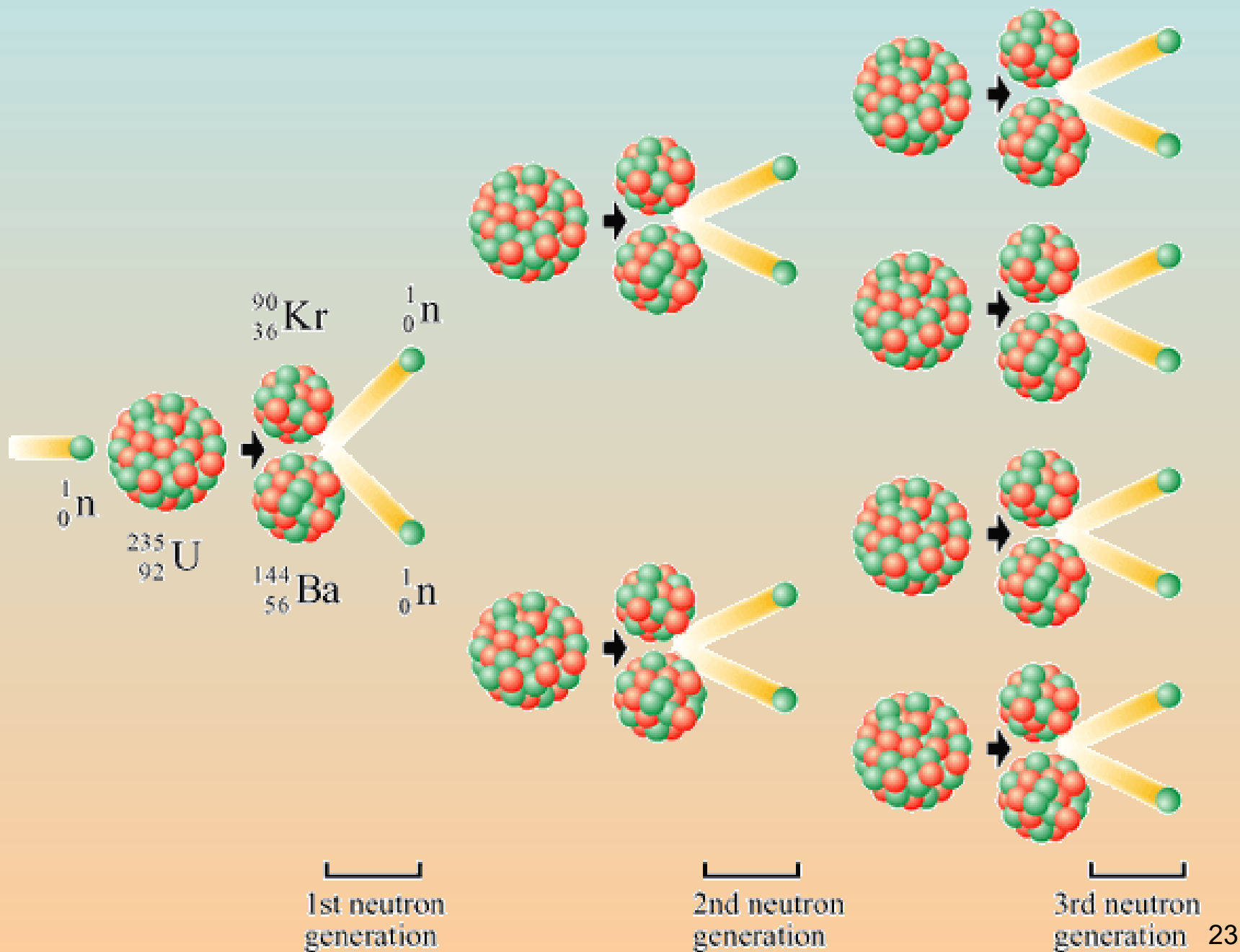
Приклад екзотермічного ядерного перетворення – реакція поділу ядер Урану тепловими нейтронами.

200 МеВ/атом $\rightarrow$ $8,4 \cdot 10^7$ кДж/г

Термоядерні реакції

Дія на організм радіоактивного випромінювання

Радіоактивне опромінення призводить до значного пошкодження живої тканини.

Іонізація хімічних речовин в біологічній тканині створює можливість хімічних реакцій, які невластиві для біологічних процесів, й до утворення шкідливих речовин.

Пошкодження радіацією ДНК викликає мутації.

Робота з радіоактивними речовинами вимагає ретельного дотримання правил техніки безпеки.

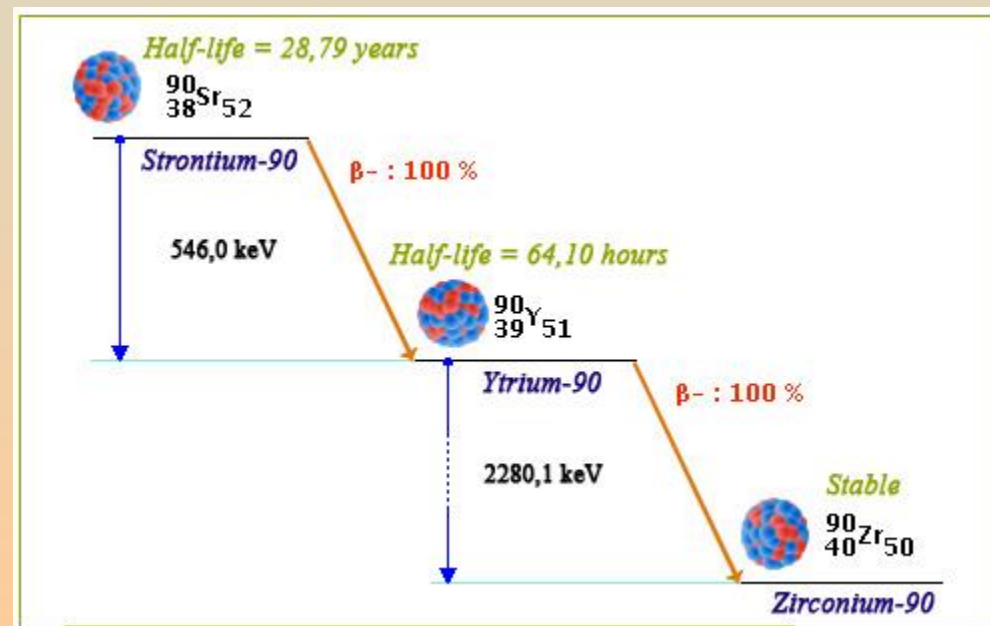
Радіоактивні речовини позначаються спеціальним символом.

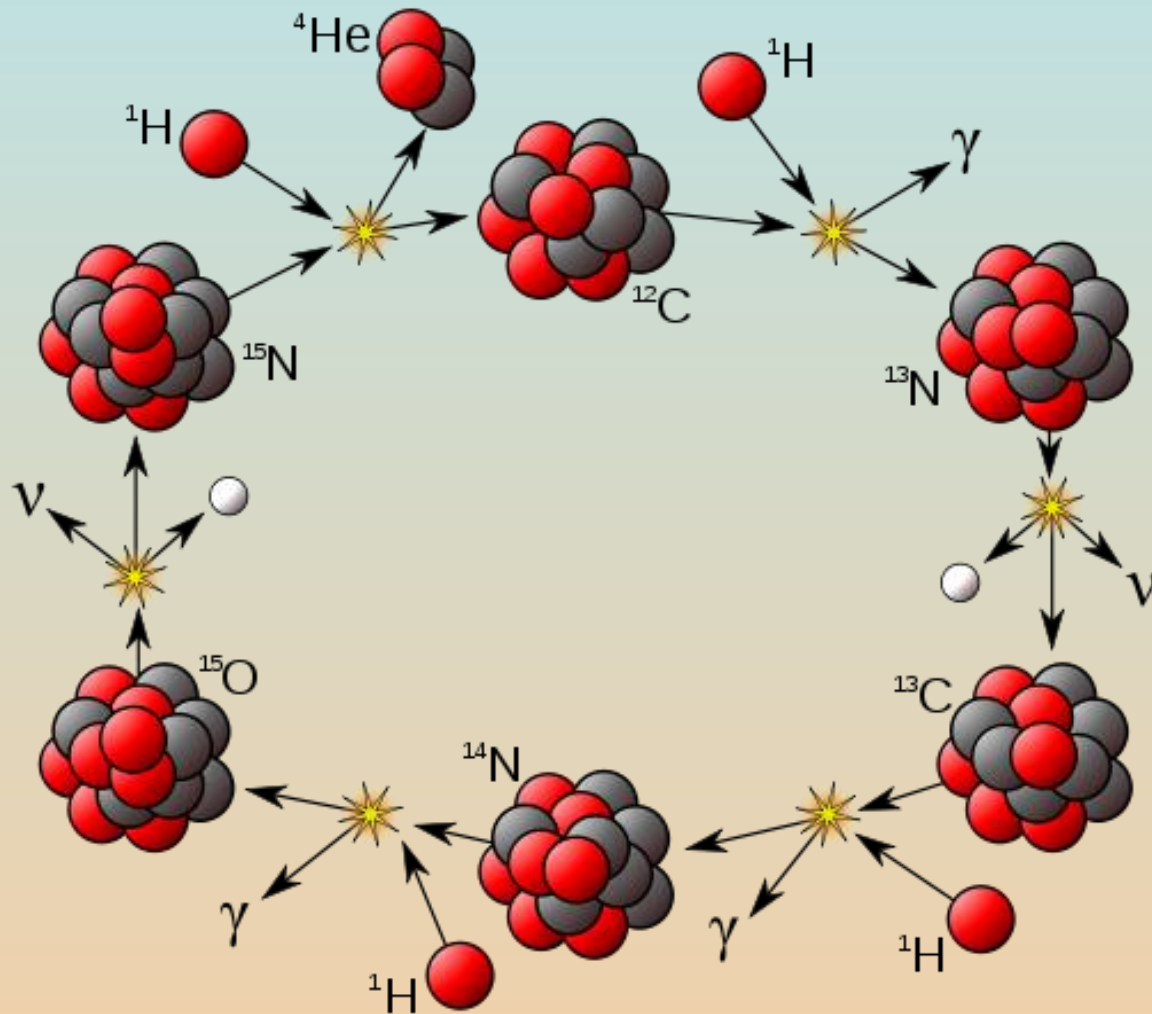

Major products of nuclear fission ^{235}U

products	half-life	β decay
caesium137	30.17y	$^{137}\text{Cs} \rightarrow e^- + ^{137}\text{Ba}$
caesium134	2.0648y	$^{134}\text{Cs} \rightarrow e^- + ^{134}\text{Ba}$
Strontium90	28.9y	$^{90}\text{Sr} \rightarrow e^- + ^{90}\text{Y}$
iodine131	8.0207d	$^{131}\text{I} \rightarrow e^- + ^{131}\text{Xe}$

	Proton	γ	Gamma Ray
	Neutron	ν	Neutrino
	Positron		